

Pisan drobiž in vse navzkriž

Leopold Paljk

Rastlinske sestavine

Iz česa je rastlina?

Vsaka rastlina je iz vode in suhe snovi. Največ je v njej vode, in sicer 70 do 90% in še več. Koliko vode je v sveži rastlini, se lahko prepričamo na prav lahek način. Kilogram svežega zelenja (n. pr. trave ali detelje) posušimo in nato steh-tamo. Ako tehta n. pr. posušeno seno 30 dkg, je izhlapelo iz sveže trave 70 dkg vode, t. j. 70%. Torej vsebuje sveža pokošena trava 70% vode in le 30% suhe snovi. Ako suho snov nato sežgemo, izgine večji del v obliki dima ali plinov v zrak, manjši del pa ostane kot pepel. Od 1 kg sena ostane približno 5 dkg pepela. Torej sestoji suha snov iz zgorljivih in nezgorljivih tvarin. Zgorljive snovi, ki tvorijo največji del rastlinskih organov, imenujemo organske, nezgorljive (pepel) pa anorganske ali rudninske (mineralne).

Katere organske snovi uhajajo kot dim v zrak? Največji del zgorljivih snovi tvori ogljik, ki si ga najlaže predstavljamo kot navadno oglje. Ogljik se pri gorenju spaja s kisikom v plin, ki se imenuje ogljikova kislina. Pri gorenju suhe snovi se pa razvija še drug plin, to je amonijak. Ta plin nastaja tudi pri gnitju in razkrajanju rastlin in živali. Ako stopimo poleti v konjski hlev, nam udari v nos oster in dražeč smrad, ki ni nič drugega kot amonijak, ki se v hlevu razvija iz razkrajajoče se gnojnice. Amonijak sestoji iz dušika in vodika. Oboje je tedaj vsebovala suha snov. Kemiki so v dimu zasledili tudi vodo, ki uhaja iz goreče tvarine kot vodena sopara. Voda pa sestoji iz vodika in kisika, kar ste v šoli gotovo že slišali.

Iz vsega navedenega je tedaj razvidno, da sestavljajo zgorljive ali or-ganske snovi tele prvine: ogljik, vodik, kisik in dušik.

Ako preiščemo še nezgorljivi ali anorganski del rastline, t. j. pepel, dobimo v njem: kalij, kalcij (apno), fosfor, magnezij, žveplo, železo, često tudi klor, silicij, natrij in še mnogo drugih prvin, ki jih dobiva rastlina po koreninah iz rudnin, ki so raztopljene v zemeljski vlagi. Strokovnjaki so ugotovili, da po-trebuje rastlina za svojo rast 32 raznih rudninskih snovi.

Kako se rastlina z njimi hrani, se pomenimo prihodnjič.

Vsi radi pijemo kavo

Vsak dan zjutraj se nam na mizi prijetno posmehlja posoda bele kave. Res je, da bo to večinoma ječmenova kava, ki ji pridenemo še nekaj cikoriije. Toda nič ne de, bolj je koristna taka, kakor bi pa bila skuhana iz prave kave. V pravi zrnati kavi se nahaja strup kofein, ki ga s kavo vred zaužijemo. V zrnati kavi je srednja količina okoli 1%, torej v 1 kg zrnate kave je 1 dkg čistega kofeina. Iz tega lahko spoznate, da je količina kofeina majhna v primeri s kavo. Če si skuhamo eno čašo črne kave iz 15 zmletih zrn, tedaj bo v njej nekako 0.1 g kofeina. 1 do 2 g čistega kofeina povzroča že prav hude posledice. Vendar bi bila množina, ki bi učinkovala smrtno, še precej večja. Konji in govedo pogine šele po zaužitih 100 g kofeina, kar je prav toliko, kot 650 čaš prav močne črne kave. Kofein tedaj v splošnem ni tako hud strup kot je alkohol ali nikotin. Male količine zaužitega kofeina v kavi poživijo pri zdravem človeku njegove duševne zmožnosti, zlasti zmožnost mišljenja in sprejemanja novih predstav ter preganjajo tudi utrujenost. Zato pijejo kavo zlasti oni ljudje, ki morajo dalj časa vztrajno misliti, delati ali učiti se, in oni, ki morajo zaradi velikega in neodložljivega dela premagati spanec. Pri večji količini kofeina (0,5 g do 1 g) se pokažejo pri človeku znaki srčnega vznemirjenja, trepetanja, očesnega migotanja, pa tudi delirija, t. j. visoke stopnje vznemirjenosti in blodenj. Pri občutljivih in živčno bolnih ljudeh pa že ena čaša kave preprečuje spanje in povzroča nemirnost. Taki se morajo povsem odreči uživanju kave in čaja, posebno zvečer. Prav isto velja tudi za mladino. Ljudem, ki so bolni na srcu, ledvicah, ožilju ali živcih, je kofein prepovedano uživati. Za te ljudi je ječmenova ali figova kava, pa tudi kava brez kofeina (n. pr. Hag), iz katere so s pomočjo bencola izločili kofein.

Kje pijejo največ prave kave

Poraba kave se večinoma ravna po navadah in običajih prebivalcev posameznih dežel, pa tudi po gospodarski moči kake države. Čim bogatejši so prebivalci, več kave izpijejo, revni tako nimajo denarja niti za mleko, kaj šele 60 ali 90 din za kilogram dobre prave kave. Razpredelnica nam pokaže tole razdelitev:

Anglija	0,9	USA	12,0
Kanada	2,1	Rusija	0,02
Avstralija	0,9	Nemčija	5,2
Nizozemska	10,3	Francija	9,2

Vse te številke pomenijo količino porabljene zrnate kave na 1 prebivalca v enem letu v angleških funtih. Koliko je to v kilogramih, lahko sami izračunate, če povem, da je 1 angleški funt 0,454 kg. V Jugoslaviji je poraba kave, prave namreč, malenkostna. Znašala bi le nekaj gramov na 1 prebivalca. Tako si vsaj ne kvarimo zdravja in ne nosimo težko prislužena denarja za kavo v tuje države.

Domovina kave

Danes je znano, da je prvotna domovina kavovca, grma ali drevesa, v Abesiniji. Tam se še sedaj imenuje neka pokrajina Kafa. Tu so jo spoznali Arabci, ki so jo prenesli v Egipt in v Turčijo. V 17. stoletju so jo začeli pridelovati Nizozemci na Malajskih otokih, Francozi pa v Braziliji, ki je še danes središče vsega kavinega pridelka. Sedaj pridelajo v Južni in Srednji Ameriki devet desetih vsega svetovnega pridelka. Ker pa na vsem svetu ne morejo porabiti toliko kave, kolikor se je pridelala, so pričeli kavina zrna uničevati na ta način, da mečejo polne vreče kave v morje, kurijo z njimi parnike in lokomotive, celo za tlakovanje cest je baje dobro uporabna. Čuden je svet, kave je preveč, uničujejo jo, revni ljudje pa nimajo toliko, da bi si vsaj ob praznikih privoščili čašico prave kave. Vendar so že v prejšnjih časih tudi uničevali na ta način razne pridelke. Tako so Holandci leta 1760 zažgali za več ladij cimetrovih skorij in muškatinih orehov. B. D.

Iz »Vrtčeve« skrinjice

VRABIČKOVA TOŽBA

Veter je zapihal,
žalosten vrabček
je na veji čivkal
in tako premišljal:

»Če na jug jaz smel bi,
to lepo bi bilo,
pesmice le pel bi,
da bi vse glušilo.

Sončece tam zlato
bi me ogrevalo
in nad mano jasno
bi nebo sijalo.

Jaz pa žvrgolel bi
pesmice prelepe,
Bogu hvalo pel bi,
ki je ustvaril mene.«

Veter je zapihal,
vrabček se je stresel,
žalostno začivkal
in čez plot je zletel.

Zorec Marjan,

učenec VI. razreda ljudske šole v Stični.

Kako krmim ptičke

Pritišnila je huda zima in sneg je pobelil goro in ravan. Gorje mu, kdor v takem vremenu, ko poje veter svojo neusmiljeno pesem, nima toplega zavetja. Prijatelji, sedaj so uboge ptičke izpostavljene mrazu in gladu. Naj vam opišem, s čim jih jaz krmim.

V kozici raztopim pol kilograma loja. Vanj zamešam raznega semenja: sončnic, maka, prosa ali koruznega zdroba. Potem